

в дольнике; предложены дополнительные ее критерии. Иллюстрируются отдельные случаи метрической неоднозначности шестистиктного дольника.

Ключевые слова: стих, тонический стих, дольник, цезура, украинская поэзия XX века.

Yaryna Khodakivska,
associate in the Institute of Philology,
Taras Shevchenko National University of Kyiv

SIX-ACCENT DOLNIK IN THE UKRAINIAN POETRY OF THE 1960–1970: THE TYPOLOGY PROBLEM

The paper deals with six-accent dolnik that considered as a poetical meter in the Ukrainian poetry of the 1960–1970. The importance of the caesura problem emphasized for these meters. There is a proposal to extend the principle of determining the caesura. The article gives some examples of metric ambiguity for six-accent dolnik.

Keywords: verse, accent verse, dolnik, caesura, Ukrainian poetry of the XX century.

УДК 398(477.43)

Шалак О.І., к. філол. н., ст. наук. спів.,
Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології
імені М.Т. Рильського НАНУ

ФОЛЬКЛОРНІ ЗАПИСИ ПОЛЬСЬКОЇ ДОСЛІДНИЦІ ЛЮЦИНИ СТАДНИЦЬКОЇ НА ПОДІЛЛІ: ДО ПРОБЛЕМИ МЕТОДИКИ ФІКСАЦІЇ ТА ЕДИЦІЇ

Записи Л. Стадницької з передмістя Немирова на Поділлі – одна з малодосліджених тем в історії української фольклористики другої половини XIX ст. Здійснюючи текстологічний аналіз публікацій Л. Стадницької у виданнях «Slovanský sborník» (1883, №9) «Wędrowiec» (1883, т. 42), «Zbiór wiadomości do antropologii krajowej...» (т. XII, 1888), О. Шалак розкриває риси збирацьких засад та едиційної практики фольклористики у контексті наукових методів Антропологічної комісії Краківської Академії знань.

Ключові слова: метод, фіксація, весільний обряд, едиційні принципи.

У другій половині XIX ст. польські дослідники активно вивчали традиційну культуру Поділля. Цей період в житті регіону став етапом теоретичного опрацювання записаного фольклорного матеріалу, фундаментальних фольклористичних досліджень, локально-монографічного осмислення колекцій з окремих осередків, ретельного вивчення обрядового фольклору, видання збірок за жанровим принципом, різних методик систематизації. Серед польських дослідників, чий внесок у вивчення українського фольклору Поділля – неоціненний, вирізняються імена О. Кольберга, Ц. Неймана, С. Тобілевич (Дитківської), Л. Стадницької, С. Шаблевської, Б. Поповського.

Про Люцину Стадницьку (зі Сваричевських) як фольклористку відомо мало, а короткі довідки про неї навіть не містять дат народження і смерті. Дослідники твердять, що вона близько 1868 р. у Кракові вийшла заміж за Вінцента Стадницького, після смерті якого 1869 р. переїхала до Немирова [4, с. 705; 5, с. 299; 1, с. 132; 2, с. 73]. Стислу інформацію про праці Л. Стадницької подав М. Сумцов [6, с. 68]. Серед найвідоміших – її дослідження «Ze života v Podolí ruském. Napsala hrab. Luce Stadnická» («Slovanský sborník», 1883, №9) («Із життя на руській Поділлі...»), «Character, obycaje, obrzędy ludu rusińskiego na Podolu» («Wędrowiec», 1883, т. 42) («Характер, звичаї, обряди руського народу на Поділлі»), «Pieśni i obrzędy weselne ludu ruskiego z okolic Niemirowa na Podolu rosyjskiem» («Zbiór wiadomości do antropologii krajowej...», т. XII, 1888) («Весільні пісні й обряди руського люду з околиць Немирова на російському Поділлі»).

Спочатку частину опису подільського весілля з околиць Немирова було опубліковано в чеському часопису «Slovanský sborník» у розвідці «Із життя на руській Поділлі...» [11, s. 429–440], проте у розширеному вигляді опис потрапив до друку п'ятьма роками пізніше на сторінки збірника Антропологічної комісії Краківської Академії знань «Zbiór wiadomości...» [9, s. 103]. У примітці було зазначено стислі паспортні дані: Л. Стадницька записувала весілля не під час обряду, а зі слів «р. Michala Grekka» (п. Міхала Грекка), очевидно від нього збирачка зафіксувала й весільні пісні.

Текст опису та зразки весільних пісень виявляють методику записування Л. Стадницької та едиційні принципи – як її, так і часописів, у яких працю було опубліковано. Помітно, що розвідка, як і інші описи весіль (Б. Поповського, С. Шаблевської), опубліковані в «Zbiórze wiadomości...» [8, s. 30 – 85; 12, s. 1 20 – 134], здійснено (або упорядковано перед публікацією) відповідно до програми, коли відомості подано за днями тижня. Впадає в око, що публікація Л. Стадницької вирізняється «Додатком», у якому опубліковано 4 пісні, які співають нареченій-сироті. Крім того, опис весілля з околиць Немирова стислий (від суботи до понеділка) за інші, опубліковані в «Zbiórze wiadomości...»,

що, очевидно, зумовлено записом зі слів інформанта, а не безпосередньо під час обряду (як, приміром, у С. Шаблеської [12, s. 120 – 134]). Описуючи, фольклористка стисло коментувала почуте від М. Грекка.

Показовою рисою весілля з Немирівського передмістя було, як наголосила сама записувачка, випікання короваю «в неділю дуже рано»: «П. молодда, ходячи із проханням про благословення, запрошує старших одружених жінок пекти коровай. Отже, сходяться до неї сусідки, кожна несучи по місці борошна, із якого розчиняють тісто, і тільки в неділю дуже рано печуть коровай. Роблять із тіста малі булочки у вигляді шишок, а ліплячи шишку до шишки, прагнуть продемонструвати своє пекарське мистецтво.

Коровай садять у піч не з лопати, але з дна діжі, якою при тім ударяють об сволок» [9, s. 106].

Таке випікання короваю описала Л. Стадницька й у розвідці «Характер, звичаї, обряди руського народу на Поділлі» («Wędrowiec», 1883, т. 42): «Він випечений надзвичайно мистецьки, вкритий шишками, які виліплені з тіста, крайного невеликими булочками, а вчиняється з борошна, що його дарують панні молодій запрошені на весілля жінки, кожна з яких приносить із собою миску борошна, а найщасливіша з усього гурту одружена жінка пече коровай і оздоблює його зеленим галуззям, ягодами калини і т. ін.» [10, s. 614].

Записувачка зафіксувала той тип весілля, коли обряд відбувався окремо у молодого і молоді. Це стало можливим, оскільки ритуал вона записувала зі слів інформанта. Ретельність Л. Стадницької проглядає через окремі зафіксовані подробиці та атрибути весільного дійства, що розкривали його неповторний колорит. Так, збирачка описала архаїчну форму викупу молоді, коли наречений не просто платить за наречену її братові, а імітує перед тим «бій» за неї: «Потім вже спокійно мали б зайти до п. молоді; але ще не кінець перешкодам. Біля дверей самої хати брат або ж брати п. молоді заступають дорогу, а коли п. молодий з весільним почтом хоче увійти ніби напролом, то вони змушені вдатися до бою чи до поєдинку на палицях, замість палахів» [9, s. 108].

Л. Стадницька також зафіксувала обряд покривання нареченої з цікавими особливостями: «Розплівши косу п. молоді, завивають їй голову наміткою з мусліну домашньої роботи, підклавши під неї чепець, а у волосся вплітають льон, щоб він, а також коноплі, водилися в господарстві <...>» [9, s. 112].

Зразки сорока чотирьох весільних пісень, що супроводжують ритуал, подано в органічному поєднанні з обрядодією. Пісні розкривають і доповнюють усе, що виконують учасники весільної драми. Помітно, що до опису не залучено весільних пісень, безпосередньо не пов'язаних із ритуалом. Це, очевидно, зумовлено настановами Антропологічної комісії Краківської

Академії знань, члени якої визначали обрядовий фольклор значно вужчими рамками, ніж прийнято в сучасній науці.

Як і в інших публікаціях, що їх здійснено в «Zbiórze wiadomości...», в описі пояснено (через переклад польською мовою) окремі діалектизми чи просто малозрозумілі слова: так, до іменника «zbiór» («Dwój jé wełyk, a zbiór ne wełyk...») подано пояснення: «towarzystwo» [9, s. 115] (товариство). У посторінкових примітках записувачка також прокоментувала, доповнила смисл окремих символів, які могли викликати зацікавлення: «Кут і поріг у хаті селянина мають своє значення: у куті як оборона від злого містяться образи; на порозі не годиться рубати і стругати» [9, s. 106] (польськ. мов.). Така заувага наявна і в ранішій публікації чеською мовою, однак у розширеному варіанті – із поясненням: «<...> що є залишком поганських часів, коли під порогом ховали попіл померлих членів родини» [11, s. 437].

Видається вірогідним, що пісні записано не зі співу (інформант їх міг надиктувати), оскільки ніде не подано нотного розшифрування мелодій, а окремі строфи містять неточні рими (або їх відсутність), що, зазвичай, є наслідком надиктованого зразка:

Oj hlań ziąteńku na mene

Czy ne sorom tobi, jak pidesz bez szapki?

Серед плідних засад було прагнення позначати наголосом окремі слова, які польськомовному читачеві важко було відтворити правильно (однак знак наголосу мало відрізняється від літер польської графіки з «крескою», що було друкарським недоліком):

A w sadú sołowejko zaszczebetów,

Mołodúj mołodú posiłowów [9, s. 110].

Своєрідною ознакою запису і публікації було відтворення польською мовою весільних формул мовою українською, метаграфованих латиницею (самі формули з науковою метою також виокремлено у тексті розрідженим шрифтом): «b ł a h o s ł o w i t p a n e s t á r o s t o c e i ł c é w y t u» [9, s. 105] («благословіт, пане старосто, це ільце вिति»); «n a c é j a s w a t e n e s o h ł a s e n ; j a k a c z a n ý k r a w , h a r b u z ý k r a w , s w o j ú s e s t r ú h o d u w á w , t a j w a m s z c z o b z a s z i ś é h r o s z y w i d d a t y?» [9, s. 109] («на це я, свате, не согласен; я качані крав, гарбузі крав, свою сестру годував, та й вам щоб за шість гроши віддати?»). Помітно, що наголосом позначено і окремі односкладові слова – очевидно, з метою відтворення логічного акцентування під час виголошування обрядових формул. Доволі точно фольклористка зафіксувала особливості місцевої говірки на фонетичному («nesut» – «несут» – несуть), лексичному («hroźba» – «грозьба» – погроза), синтаксичному («dwoje дітей zwinczały» [9, s. 107] – «двоє дітей звінчали» – двох дітей звінчали).

Ф. Колесса про такі публікації українського фольклору у польських виданнях зазначав: «Отимто українські тексти вони подають правильно тільки в латинсько-польській транскрипції, непригідній до передачі фонетичних особливостей українських говірок. Що більше: виявляють тенденцію до перекручування флексійних закінчень української мови <...>» [3, с. 121]. І. Франко закидав, що багато публікацій «Zbiógu» не містить покликань на паралелі в опублікованих збірниках П. Чубинського, Я. Головацького, М. Драгоманова. Крім того, учений зазначив, що матеріал записували переважно жінки, що «недостатньо ознайомлені з вимогами філологічної докладності під час записування з уст народу, навіть з самою мовою народу руського (читай, українського – *O. III.*), і майже зовсім не ознайомленими з працями етнографів руських» [7, s. 269].

Однак Л. Стадницька не тільки прагла точно відтворювати почуте, але й, готуючи записи до друку, копіюючи та публікуючи їх, не вдавалася до літературного редагування. Так, у чеському збірнику «Slovanský sborník» [11, s. 429 – 440] було опубліковано частину весільних пісень, що згодом увійшли до розвідки «Весільні пісні й обряди руського люду з околиць Немирова на російському Поділлі». Обидві публікації пісень розрізняються на рівні фонетичних варіантів окремих лексем, що рівнопрано вживані на Поділлі (berit (беріт) – berite (беріте); korovaju (короваю) – korowajá (коровая) і т. ін.). Публікація у «Zbiórze» вирізняється наявністю окремих наголосів.

«Slovanský sborník» (першодрук):

Jak my korovaj lipyły, do Dunaju za wodoju chodyły,
Dunaj z namy hovoryv:
Ne **berit** vody z Dunaju,
ja vašoho **korovaju** ne znaju,
berit vody z **kěrnyci**,
lipit korovaj z pšenyci [11, s. 437]¹.

«Zbiór wiadomości...»:

Jak my korowáj lipyły,
Do Dunaju za wodoju chodyły,
Dunáj z namy howorýw:
Ne **berite** wodý z Dunaju,
Ja wászoho **korowajá** ne znaju,
Berit wody z **kirnyci**,
Lipit korowaj z pszenyci [9, s. 106].

Однак, як записи багатьох польськомовних збирачів, зразки весільних пісень, що їх зафіксувала Л. Стадницька, позначені впливом рідної для неї

¹ Поділ на рядки збережено за першодруком.

польської мови. Так, окремі українські іменники у закінченнях множини або родового відмінка однини набувають невластивого для української мови [i]:

Ne chotiła **doczki** widdaty,
Chotiła ziatia zlakaty [9, s. 109].

Або:

Myły **druzki ruczki**,
Pohladały na **kiloczki** <...> [9, s. 109].

Крім власне весілля, Л. Стадницька коротко описала сватання, подавши доволі виразну картину подільського варіанта обряду: «Парубчак, званий з тієї хвили князем, і його приятель, якого величають боярином, залишаються на вулиці, а свати входять до хати самі. Між ними і батьком дівчини зав'язується розмова, повна алегорії й гумору, у якій обидві сторони вдають, ніби не розуміють про що йдеться. Свати як блукальці – дворяни князя, що шукає по білому світу золоторунну вівцю, що заблудила, запитують господаря, чи не приховує тієї овечки у себе. На що їм той відповідає приблизно цими словами: “Пошукайте; як ваша, то візьміть, а як ні, то зоставте”. Вкінці заявляє, що хоче познайомитися з їхнім князем» [9, s. 103–104].

Інший варіант подільського сватання подала Л. Стадницька у розвідці «Характер, звичаї, обряди руського народу на Поділлі», опублікованій у часописі «Wędrowiec»: «Нагледівши для себе дівчину, упрохує парубчак двох приятелів зі своєї родини, найчастіше поважних господарів і, забезпечивши доволі великою пляшкою горілки, хлібом і сіллю, запроваджує їх до хати своєї обраниці, а сам з приятелем і з майбутнім дружбою зостається на вулиці. “Добрий вечір”, – озиваються, входячи зазвичай о такій пізній порі, свати. “Дай Боже здоров’я”, – відповідають господарі. Свати з гідністю заявляють, що прислані від такого-то жениха, бо чули, що в хаті є дівчина на виданні, тому просять у господарів келиха, з якого могли б випити до них горілки. Подати келиха або відмова його подати означає дати згоду або відмовити женихові. Батьки запитують у дочки, котрій звичай велить якомога швидше ховатися за звично великий хатній комин, чи хоче прийняти “людей, що їй трапляються”, а дівчина відповідає на те завше і без змін: “Або я знаю” – і вдає дуже засоромлену. Батьки однак домислом уміють відгадати її бажання і дають згоду або відмовляють претендентові. У всякому разі, у поданім дівчиною келиху запивають цю справу, у чому й вона бере участь <...>. Цю церемонію називають “могоричем”, так само іменують запивання справи при кожній здійсненій купівлі на ярмарку» [10, s. 599].

Отже, Л. Стадницька не тільки доволі фахово здійснила та підготувала до друку опис подільського весілля, а й зафіксувала окремі варіанти обряду,

хоч і не вказала, чи останній з них також побутував на околиці Немирова. Відтворюючи подільське весілля, записувачка скористалася з допомоги інформанта, однак докладність опису є свідченням того, що вона і сама могла спостерігати різні етапи весільного дійства. Фольклористка звертала увагу на особливості весілля з немирівського передмістя, фіксувала вербальні формули, виголошені учасниками ритуалу. Попри вплив на якість її записів рідної польської мови, Л. Стадницька намагалася доволі точно відтворити діалектні риси почутого – на синтаксичному, лексичному та фонетичному рівні. Публікації в різних часописах – чеському та польських, які фрагментарно повторюють записане, – демонструють прагнення збирачки не змінювати зафіксованих зразків, однак пізніша публікація (на відміну від першодруку) містить знаки наголосу, а також окремі незначні відмінності на рівні фонетичних варіантів окремих слів. Усі публікації не містять нотного матеріалу, що, однак, є характерною рисою колекцій пісень, записаних в XIX ст.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Болтарович З. Є. Україна в дослідженнях польських етнографів XIX ст. / З. Є. Болтарович. – К.: Наук. думка, 1976. – 139 с.
2. Вінниччина фольклорна: довідник / [упоряд. А. М. Подолинний, Т. О. Цвігун]. – Вінниця: Книга-Вега, 2003. – 104 с.
3. Колесса Ф. Історія української етнографії / [передмов. Г. А. Скрипник] / Ф. Колесса. – К.: ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України, 2005. – 368 с.
4. Колесник В. Відомі поляки в історії Вінниччини: Біографічний словник / Вікторія Колесник. – Вінниця: ВМГО «Розвиток», 2007. – 1008 с.
5. [Пыпин А. Н.] История русской этнографии А. Н. Пыпина. – Т. 3. Этнография малорусская. – СПб., 1891. – VIII, 246 с.
6. Сумцов Н. Современная малорусская этнография / Современная малорусская этнография Н. Ф. Сумцова – К., 1897. – 85 с.
7. Franko I. Przyczynek do etnografii ludu ruskiego na Wołyniu. Z materiałów zebranych przez p. Zofię Rokossowską we wsi Jurkowszczyźnie w powiecie Zwiąhelskim, opracował prof. dr. J. Kopernicki (Osobne odbicie z tomu XI wiadomości komisji antropologicznej Akademii Umiejętności) Kraków 1887 str. 99 / Iwan Franko // Kwartalnik historyczny. – 1888. – Roczник II. – S. 268–273.
8. Pieśni i obrzędy weselne ludu ruskiego w Zalewańszczyźnie / [spisał Bolesław Popowski] // Zbiór wiadomości do antropologii krajowej wydawany staraniem Komisji Antropologicznej Akademii Umiejętności w Krakowie. – 1882. – T. VI. – S. 30–85.

9. Pieśni i obrzędy weselne ludu ruskiego z okolic Niemirowa na Podolu rosyjskiem / [podała Lucyna hr. Stadnicka] // Zbiór wiadomości do antropologii krajowej... – 1888. – T. XII. – S.103–116.

10. Stadnicka L. Character, obyczaje, obrzędy ludu rusińskiego na Podolu / [skreśliła Lucyna Stadnicka] // Wędrowiec. – 1883. – T. 42. – S. 570–572; 583–585; 597–599; 613–615.

11. Stadnická L. Ze života v Podolí ruském / [napisala hrab. Luce Stadnická] // Slovanský sborník. – 1883 – № 9. – S. 429–440.

12. Szablęwska S. Wesele i Krzywy taniec u ludu ruskiego w okolicy Zbarażu / [skreśliła Seweryna Szablęwska] // Zbiór wiadomości do antropologii krajowej... – 1883. – T. VII. – S. 120–134.

Шалак О. И., к. филол. н., ст. наус. сотр.,
Институт искусствоведения, фольклористики и этнологии
имени М.Т. Рылського НАНУ

**ФОЛЬКЛОРНЫЕ ЗАПИСИ ПОЛЬСКОЙ
ИССЛЕДОВАТЕЛЬНИЦЫ ЛЮЦИНЫ СТАДНИЦКОЙ
НА ПОДОЛИИ: К ПРОБЛЕМЕ МЕТОДИКИ ФИКСАЦИИ
И ЭДИЦИИ**

Записи Л. Стадницкой из пригорода Немирована на Подолии – одна из малоисследованных тем в истории украинской фольклористики второй половины XIX в. Благодаря текстологическому анализу публикаций Л. Стадницкой в изданиях «Slovanský sborník» (1883, № 9) «Wędrowiec» (1883, т. 42), «Zbiór wiadomości do antropologii krajowej...» (т. XII, 1888), О. Шалак раскрывает черты собирательских принципов и эдиционной практики фольклористики в контексте научных методов Антропологической комиссии Краковской Академии знаний.

Ключевые слова: метод, фиксация, свадебный обряд, эдиционные принципы.

Shalak O. I., Candidate of Pfilology,
senior staff scientist of Rylsky Institute of study of Frt Studies,
Folklore and Ethnology National Academy of Sciences Ukraine

**RECORDS OF POLISH RESEARCHER LJUTSINA
STADNITSKY ON PODOLII:
TO A PROBLEM OF FIXATION AND EDITORIAL METHODS**

L. Stadnitsky's collecting over suburb Nemirovana on Podolii – little-investigated subject in the history of Ukrainian folklore from second half XIX century. By

the textual analysis of L. Stadnitsky's publications in editions «Slovanský sborník» (1883, №9) «Wędrowiec» (1883, v. 42), «Zbiór wiadomości do antropologii krajowej ...» (v. XII, 1888) are uncovered the principles of collecting and the edition practice of folklore in a context of scientific methods of the Anthropological commission of the Krakow Academy of Artes.

Key-words: *the writing (the collecting), methodology writing, wedding rite, editorial principles.*

УДК 821.161.2-1 «19» Глазовий

Шкураченко Ю.О., асп.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ОСОБЛИВОСТІ «АРХЕТИПІВ» У ОДНОЙМЕННІЙ ЗБІРЦІ ПАВЛА ГЛАЗОВОГО «АРХЕТИПИ»

У статті розглядаються особливості останньої прижиттєвої збірки Павла Глазового «Архетипи». З'ясовано, якими сатиричними засобами письменник створив у збірці галерею сатиричних типів представників української «брудної» політики та представників українського народу. Доведено, що, викриваючи «архетипічні» риси українського народу, Павло Глазовий актуалізує спільні для усіх українців символічні структури і пробуджує національну свідомість.

Ключові слова: *«архетипічні» риси, сатирична типізація, образ можливо-владця-перевертня, лагідна вдача.*

Збірка Павла Глазового «Архетипи. Гумор. Сатира» була опублікована у 2003 році за рік до його смерті. Це остання прижиттєва збірка поета, яка всуціль дотична до сьогочасних реалій нашого життя. Автор писав її, спостерігаючи за нелегким теперішнім, оглядаючись на не менш складне минуле, і сподіваючись, попри все, на світле майбутнє.

Чому автор дає своїй збірці таку назву «Архетипи» – достеменно не відомо. Адже сам автор не пише роз'яснювальної передмови. Вірогідно, ключ до розуміння проблем, які порушує Павло Прокопович, міститься у назві криги – «Архетипи».

У перекладі з грецької мови *архе* означає «початок, походження», *тип* «слід, відбиток». Архетипи – у широкому розумінні – наскрізні символічні структури історії культури, які асоціюють певний тематичний матеріал